

УДК 368.336.01

Лубкей Н.П.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів суб'єктів господарювання і страхування
Тернопільського національного економічного університету

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ ТА ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ НИМИ В УКРАЇНІ

CLASSIFICATION OF THE FINANCIAL RISKS OF INSURANCE COMPANIES AND THE FEATURES OF THEIR MANAGEMENT IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто сутність та класифікацію фінансових ризиків страхових компаній за різними класифікаційними ознаками. З'ясовано специфічні риси управління фінансовими ризиками страховика як суб'єкта ринкових відносин. Визначено особливості ризик-менеджменту страхових компаній у межах вітчизняного правового поля. Розглянуто основні проблеми управління фінансовими ризиками страхових компаній в Україні. Визначено шляхи підвищення ефективності ризик-менеджменту страхових компаній на сучасному етапі.

Ключові слова: фінансові ризики, страхова компанія, власні ризики страховика, прийняті ризики страховика, ризик-менеджмент.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены сущность и классификация финансовых рисков страховых компаний по различным классификационным признакам. Выявлены специфические черты управления финансовыми рисками страховщика как субъекта рыночных отношений. Определены особенности риск-менеджмента страховых компаний в рамках отечественного правового поля. Рассмотрены основные проблемы управления финансовыми рисками страховых компаний в Украине. Определены пути повышения эффективности риск-менеджмента страховых компаний на современном этапе.

Ключевые слова: финансовые риски, страховая компания, собственные риски страховщика, принятые риски страховщика, риск-менеджмент.

ANNOTATION

The article deals with the essence and classification of the financial risks of insurance companies on different classification grounds. The specific features of the financial risks management of the insurer as a subject of market relations are determined. The features of risk management of insurance companies within the framework of the domestic legal field are revealed. The main problems of financial risks management of insurance companies in Ukraine are determined. The ways of improving the risk management of insurance companies at the present stage are submitted.

Keywords: financial risks, insurance company, own risks insurer, accepted risks of the insurer, risk management.

Постановка проблеми. З метою провадження успішної діяльності в умовах невизначеності, волатильності фінансових ринків, недосконалого правового поля страхові компанії повинні здійснювати ефективний ризик-менеджмент, спрямований на оптимізацію ризиків та забезпечення надійних позицій суб'єкта господарювання на ринку. Більшість вітчизняних страхових компаній у процесі планування своєї діяльності здійснюють інтуїтивну оцінку ризиків, яка є менш затратною та трудомісткою. Така ситуація є особливо небезпечною для фінансових ризиків, які потребують точного обрахунку та кількісного вираження.

Специфіка діяльності страхових компаній вирізняє їх із-поміж інших суб'єктів господарювання у питанні класифікації основних фінансових ризиків. Для побудови ефективної системи управління ними існує необхідність чіткої систематизації ризиків страховика.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності та систематизації фінансових ризиків страхових компаній розглядаються у роботах І.Г. Аберніхіної, Д.А. Ваніної, А.М. Єрмошенко, Р.В. Пікус, І.Г. Сокиринської та ін. Деякі теоретичні та практичні аспекти управління фінансовими ризиками страховика відображені у працях таких вітчизняних учених, як К.Ю. Байса, А.Л. Баранов, В.П. Братюк, І.Ю. Герасимова, В.В. Тринчук. Віддаючи належне високому рівню наукових досліджень зазначених авторів, варто вказати на відсутність єдиного підходу до трактування сутності фінансових ризиків страхових компаній, а також до класифікації таких ризиків. Поза увагою вчених залишилися нормотворчі процеси в Україні, спрямовані на уніфікацію ризик-менеджменту вітчизняних страхових компаній. Зазначене зумовлює актуальність питань систематизації фінансових ризиків страхової компанії з метою формування ефективного механізму ризик-менеджменту страховика, який би враховував специфіку його діяльності.

Метою статті є дослідження сутності та видів фінансових ризиків страхових компаній, вивчення особливостей та проблем здійснення ризик-менеджменту вітчизняними страховими компаніями, а також визначення напрямів підвищення ефективності управління ризиками страховика на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Страхові компанії у процесі своєї діяльності стикаються із низкою ризиків. Це правові, політичні, фінансові, інформаційні, галузеві та інші ризики. Особливе місце серед зазначеного переліку займають фінансові ризики.

Науковцями наводяться досить різнопланові визначення фінансових ризиків страхових компаній. Зокрема, В.В. Тринчук трактує це поняття як «імовірність виникнення непередбачуваних втрат у ситуації невизначеності умов фінансово-господарської діяльності страхової компанії» [1]. Подібне визначення подає

І.Ю. Герасимова, вказуючи, що у найбільш загальному вигляді фінансовий ризик страхової компанії можна розглядати як «ймовірність непередбачуваних фінансових втрат (втрати доходу, капіталу) у ситуації невизначеності умов фінансової діяльності страхової компанії» [2, с. 116]. На нашу думку, ці визначення є надто лаконічними та неповною мірою відображають специфіку страхової діяльності.

Більш розгорнуту дефініцію наводить Д.А. Ваніна. Вона зазначає, що «під фінансовим ризиком страхової організації слід розуміти ризик, який виникає під час фінансових відносин між страховиками й учасниками страхового ринку, а також іншими суб'єктами господарювання щодо акумулювання страхових внесків і виплати страхового відшкодування в разі настання страхової події, розміщення коштів страхових резервів, здійснення інших фінансових операцій, який характеризується неможливістю достовірного прогнозу майбутніх доходів, а також імовірністю втрат капіталу, фінансової стійкості та платоспроможності через невизначеність умов його реалізації» [3]. Загалом погоджуємось із вищенаведеним визначенням.

На основі аналізу наукових праць, у яких розглянуто сутність фінансових ризиків страховика, доходимо висновку, що фінансовий ризик страхової організації – це ризик страховика, що виникає у процесі провадження ним страхової та інших видів діяльності та зумовлений імовірністю понесення ним непередбачуваних фінансових втрат, зниження його фінансової стійкості та платоспроможності.

У теоретичному плані відсутня загальноприйнята класифікація ризиків страхової організації, що пов'язано з існуванням на практиці великої кількості різноманітних проявів ризику. При цьому один і той самий ризик у різних авторських інтерпретаціях може мати різну назву. Деякі види ризику неможливо чітко розмежувати у межах тієї чи іншої класифікації.

Вітчизняними вченими напрацьовані різні підходи до класифікації фінансових ризиків страховиків [2, с. 116; 3; 4, с. 208–211; 5, с. 108–113; 6; 7, с. 23–25]. На наш погляд, найбільш ґрунтовно підходи до систематизації фінансових ризиків страхових організацій проаналізовано у праці І.Г. Аберніхіної та І.Г. Сокиринської [8, с. 122–134].

Особливістю діяльності страхових компаній є те, що вони функціонують в умовах подвійної ризиковості. З одного боку, страховики приймають за договорами страхування чужі ризики, у чому і полягає основна мета їхньої діяльності, а з іншого – вони, як і будь-який інший суб'єкт господарювання, стикаються із низкою власних фінансових ризиків. Таким чином, ризики страхової компанії залежно від її місця у системі ризик-менеджменту можна умовно поділити на дві групи: прийняті ризики та власні ризики (рис. 1).

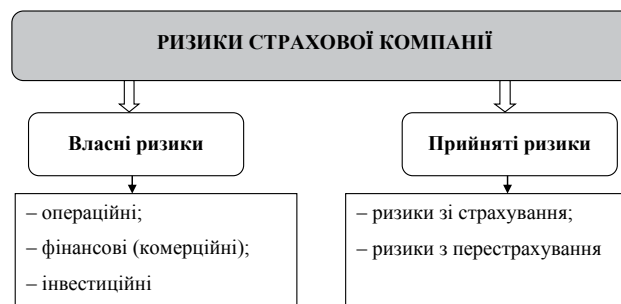

Рис. 1. Класифікація ризиків страхової компанії за критерієм її місця у системі ризик-менеджменту

Страхова організація через специфіку її діяльності у системі ризик-менеджменту одночасно може розглядатися з двох позицій. З одного боку, страхування є одним із методів управління ризиками, а з іншого – страховик як суб'єкт ринкових відносин також підпадає під дію певних ризиків.

Власні ризики страхової компанії поділяють на три групи:

- 1) операційні;
- 2) комерційні;
- 3) інвестиційні.

Операційні ризики страхової компанії виникають у процесі її страхової діяльності, котра передбачає надання страхового захисту за укладеними договорами. До операційних ризиків страховика відносять ризик недостатності страхового тарифу, ризик незбалансованості страхового портфеля, ризик відхилення ймовірності настання страхової події та інші.

Комерційні ризики страховика мають місце у провадженні загальної фінансово-економічної діяльності, яка не пов'язана зі страховою чи інвестиційною діяльністю. Це ризик неотримання коштів від посередників, податковий ризик тощо.

Інвестиційні ризики страхової організації виникають під час здійснення інвестиційної діяльності та включають ризик ліквідності активів, ризик знецінення активів та інші.

Прийняті ризики страховика – це ризики, які свідомо приймаються ним за договорами страхування і перестрахування. Іншими словами такі ризики ще називають страховими ризиками. Вони займають особливе місце в системі ризик-менеджменту страхової організації, адже саме від ефективності управління прийнятими ризиками залежить здатність страховика забезпечити належний рівень рентабельності страхової діяльності, платоспроможності та стабільні темпи розвитку страхової компанії.

Залежно від факторів впливу на діяльність страхової організації ризики страховика підрозділяють на такі, що безпосередньо не пов'язані зі страховою діяльністю, і такі, які пов'язані зі страховою діяльністю (рис. 2).

Для прийняття певного рішення необхідно чітко розуміти всі наявні ризики та враховувати фактори впливу, щоб за допомогою моні-

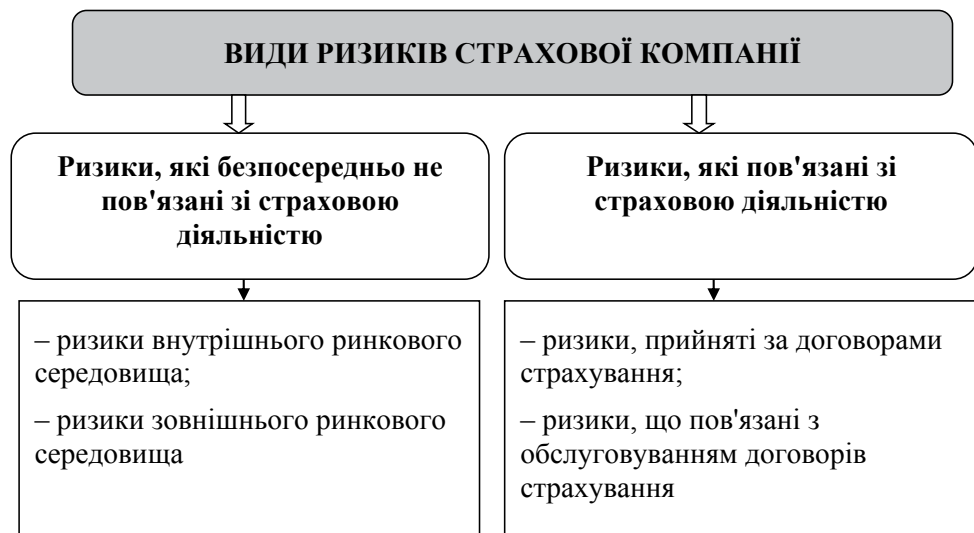

Рис. 2. Види ризиків страхової компанії за факторами впливу на її діяльність

торингу, контролю та управління досягти максимально позитивних результатів.

Ризик-менеджмент страховика передбачає виявлення основних ризиків, здійснення їх оцінки, розроблення та реалізацію заходів щодо їх оптимізації.

З метою уніфікації практичної реалізації ризик-менеджменту страховими компаніями в Україні Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, було видано Розпорядження «Про затвердження вимог до організації і функціонування системи управління ризиками у страховика» від 04.02.2014 р. № 295 [9].

Згідно з положеннями зазначеного нормативного акту страховик зобов'язаний запровадити систему управління ризиками, яка передбачає розроблення стратегії управління ризиками та забезпечення її практичної реалізації.

Відповідно до вимог законодавства страховик повинен у процесі управління ризиками систематизувати їх за запропонованою класифікацією, яка включає андеррайтинговий ризик, ринковий ризик, ризик дефолту контрагента, операційний ризик та ризик учасника фінансової групи.

Андеррайтинговий ризик страхової організації – це ризик страховика, зумовлений ймовірністю неточної оцінки об'єкта страхування. Андеррайтинговий ризик безпосередньо пов'язаний із методикою здійснення такої оцінки.

Для страхової компанії, яка спеціалізується на видах страхування, відмінних від страхування життя, андеррайтинговий ризик включає ризик недостатності страхових премій та резервів; катастрофічний ризик.

Для страхової організації, що здійснює страхування життя, андеррайтинговий ризик складається з таких видів, як ризик збільшення рівня смертності; ризик збільшення тривалості життя; ризик непрацездатності та шкоди

здоров'ю; ризик збільшення витрат на ведення справи; ризик зміни розміру ануїтетів; ризик передчасного припинення дії договорів; катастрофічний ризик.

Для страхової організації, яка здійснює медичне страхування (безперервне страхування здоров'я), окрім перерахованих видів андеррайтингового ризику, існує також ризик страхування здоров'я. Такий ризик зумовлений можливими змінами обсягів витрат, пов'язаних з обслуговуванням договорів медичного страхування, неточністю оцінок і прогнозів стосовно спалаху епідемії; коливаннями частоти і ступеня важкості страхових випадків.

Ринковий ризик страхової організації – це ризик для надходжень і капіталу страховика, пов'язаний з несприятливими тенденціями у динаміці ринкової кон'юнктури (коливання вартості цінних паперів, курсів іноземних валют тощо).

Для страхової компанії ринковий ризик включає:

- ризик інвестицій в акції (ризик, зумовлений чутливістю вартості зобов'язань, активів і фінансових інструментів страховика до коливань ринкової вартості акцій);
- ризик процентної ставки (викликаний чутливістю вартості зобов'язань та активів страховика до коливань вартості позикових коштів);
- валютний ризик (ризик, пов'язаний із чутливістю вартості зобов'язань і активів страховика до коливань валютних курсів);
- ризик спреду (зумовлений чутливістю зобов'язань та активів страховика до коливань різниці у дохідності між державними облігаціями України до облігацій підприємств з ідентичним (або близьким) строком до погашення);
- майновий ризик (пов'язаний з чутливістю вартості зобов'язань і активів страховика до коливань ринкових цін на нерухоме майно);
- ризик ринкової концентрації (ризик, викликаний недостатнім рівнем диверсифіко-

ваності портфеля активів чи значним впливом одного або кількох емітентів цінних паперів на стан активів).

Ризик дефолту контрагента – це ризик неспроможності контрагента виконати взяті на себе будь-які договірні зобов'язання перед страховиком.

Операційний ризик страхової організації – це ризик фінансових втрат страховика, який виникає у зв'язку з недоліками управління, недосконалістю процесів обробки інформації, контрольованості, безперервності роботи, ненадійністю технологій, а також помилками та несанкціонованими діями персоналу.

Ризик учасника фінансової групи – ризик негативного впливу на фінансовий стан страхової компанії, яка є учасником фінансової групи, пов'язаний із погіршенням фінансового стану іншого учасника групи, до складу якої входить страховик.

Законодавством передбачено, що страховик, окрім перерахованих видів ризиків, може розглядати й інші ризики з метою удосконалення процесу управління ними.

Страхова компанія повинна розробити і запровадити модуль розрахунку для кожного з ризиків, що впливають на її діяльність. При цьому жоден ризик не може бути неврахованим або врахованим двічі [9].

Стратегія управління ризиками страховика затверджується рішенням наглядової ради або виконавчого органу страховика (якщо наглядова рада не створена). Стратегія управління ризиками страховика містить:

- 1) мету управління ризиками;
- 2) визначення основних принципів управління ризиками;
- 3) визначення ризиків у страховика з урахуванням вимог законодавства;
- 4) карту ризиків (перелік ризиків із зазначенням показників ймовірності настання подій, які пов'язані з ризиками, та чутливості страховика до них);
- 5) визначення допустимих меж ризиків;
- 6) опис процедур управління ризиками;
- 7) опис механізму виявлення та оцінки ризиків як систематичного процесу, котрий включає аналіз нових та переоцінку існуючих ризиків;
- 8) опис механізму забезпечення платоспроможності страховика згідно із законодавством та загальної величини ризиків страхової організації;
- 9) опис розмежування функцій та відповідальності у процесі управління ризиками, визначення осіб, відповідальних за перегляд ефективності стратегії управління ризиками;
- 10) порядок взаємодії між наглядовою радою, виконавчим органом страховика та структурним підрозділом страхової організації (або призначеним працівником), що здійснює оцінку ризиків страховика у процесі управління ризиками.

У разі суттєвих змін у діяльності страхової компанії (наприклад, введення нових страхо-

вих програм, змін у видах страхування тощо) страховик має переглянути і за необхідності внести зміни до стратегії управління ризиками страховика.

Варто зазначити, що законодавчі норми, що містяться у Вимогах до організації та функціонування системи управління ризиками у страховика, були неоднозначно сприйняті вітчизняними страховими компаніями. З одного боку, нормативний акт уніфікує порядок здійснення ризик-менеджменту страховика (визначає порядок формування та складники стратегії управління ризиками страховика; перелік ризиків, які зобов'язана оцінювати страхова компанія; сфери відповідальності тощо), з іншого – обмежує самостійність та креативність страхової компанії у царині управління її фінансовими ризиками (окреслене коло ризиків є надто широким, а порядок управління ризиками – надто зарегламентованим).

На нашу думку, доцільно скоротити перелік ризиків страховика, які в обов'язковому порядку мають бути проаналізовані ним, до двох-трьох. У такому разі страховики не були б надто обтяжені зазначеною вимогою, водночас маючи змогу постійно відстежувати загальну динаміку основних ризиків. А органи нагляду теж отримували би необхідну інформацію для аналізу та контролю.

Зважаючи на специфіку діяльності окремого страховика, особливості його розвитку, він має самостійно обирати перелік фінансових ризиків, які йому необхідно оцінювати, самостійно розробляти та реалізовувати стратегію управління ними.

Загалом управління ризиками страхової компанії передбачає ідентифікацію, аналіз ризиків та прийняття рішень, спрямованих на максимізацію позитивних і мінімізацію негативних наслідків настання ризикових подій [10, с. 115].

До основних проблем управління фінансовими ризиками страхових компаній в Україні відносять:

- хронічні економічні труднощі, що негативно відображаються на розвитку вітчизняної страхової галузі;
- недосконалість вітчизняного законодавства, що регламентує порядок управління фінансовими ризиками страховика;
- надмірну зарегламентованість порядку здійснення ризик-менеджменту страховою компанією;
- недостатній рівень розвитку вітчизняного ринку фінансових послуг, що не дає змоги страховій компанії знайти надійних партнерів з метою реалізації заходів із мінімізації фінансових ризиків.

З метою підвищення ефективності ризик-менеджменту страхових компаній на сучасному етапі доцільно активізувати запровадження нових підходів в управлінні фінансовими ризиками, які б відповідали вимогам часу. Значну увагу потрібно приділяти не лише ідентифіка-

ції, оцінці та моніторингу фінансових ризиків страховика, але й розробленню та реалізації заходів з оптимізації рівня таких ризиків.

Висновки. Отож, на підставі проведеного дослідження можна дійти висновку, що фінансовий ризик страхової організації – це ризик страховика, який виникає у процесі здійснення ним страхової та інших видів діяльності та зумовлений імовірністю понесення непередбачуваних фінансових втрат, зниження його фінансової стійкості та платоспроможності.

Для успішного розвитку страховика йому необхідно здійснювати ефективне управління фінансовими ризиками. Проблемами для побудови належної системи ризик-менеджменту страхових компаній в Україні є недосконалість вітчизняного законодавства у цьому питанні, його надмірна зарегламентованість; неналежний розвиток страхової галузі на фоні труднощів розвитку економіки загалом; низький рівень розвитку вітчизняного ринку фінансових послуг.

Для вирішення проблем підвищення ефективності управління фінансовими ризиками страховикам потрібно надати більше самостійності, спростивши чинний порядок, затверджений вимогами до організації та функціонування системи управління ризиками у страховика. Необхідно також вживати заходів з активізації запровадження нових підходів в організації ризик-менеджменту страхових організацій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Тринчук В.В. Управління фінансовими ризиками страхової компанії / В.В. Тринчук // Всеукраїнські наукові економічні читання «Розвиток економічної науки та практики в умовах світових трансформацій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.conference-nuk.mksat.net/section2.html>.
2. Герасимова І.Ю. Управління фінансовими ризиками страхових компаній з метою забезпечення економічної безпеки / І.Ю. Герасимова // Економічний простір. – 2016. – № 115. – С. 112–125. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ir.nmu.org.ua/>.
3. Ваніна Д.А. Класифікація фінансових ризиків страхових організацій [Електронний ресурс] / Д.А. Ваніна. – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2319/1/>.
4. Єрмошенко А.М. Ризики діяльності страховиків і шляхи їх зменшення / А.М. Єрмошенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 6 (96). – С. 207–215.
5. Пікус Р.В. Класифікація фінансових ризиків страхових компаній – основа ефективного ризик-менеджменту / Р.В. Пікус // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. – 2006. – № 81–82. – С. 108–113.
6. Чайковська В.П. Ризики страхових компаній: суть та причини виникнення [Електронний ресурс] / В.П. Чайковська, Л.В. Дикун, Т.В. Дрейчук. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/32_PVMN_2011/Economics/3_98207.doc.htm.
7. Баранов А.Л. Методологічні основи управління ризиками страхової компанії / А.Л. Баранов // Фінанси, облік і аудит. – 2014. – № 1. – С. 22–34.
8. Аберніхіна І.Г. Комплексний підхід до виокремлення і систематизації ризиків діяльності страхових організацій / І.Г. Аберніхіна, І.Г. Сокиринська // Економічний простір. – 2016. – № 109. – С. 121–134.
9. Про затвердження Вимог до організації і функціонування системи управління ризиками у страховика від 04.02.2014 р. № 295 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0344-14>.
10. Братюк В.П. Особливості процесу управління ризиками, прийнятими на страхування / В.П. Братюк, К.Ю. Байса // Економічний аналіз. – 2014. – Том 17. – № 1. – С. 112–119.